

listenů. Kališní lístky 2–4 mm dl.; korunní lístky (4,5–) 6,0–10,0 mm dl., i v dol. třetině (při nehtu) fialové až purpurové; prašníky asi 1,5 mm dl. Plodní stopky přímé až přímo odstálé, 4–10 mm dl., ± stejně šir. jako báze šešule; šešule 25–40 (–70) mm dl., rovné nebo obloukovité; čnělka s bliznou na zralých šešulích 0,5–1,5 mm dl. Semen v šešuli (12–) 23–30, 1,2–1,6 mm dl., 0,5–0,7 mm šir., rezavě hnědá. V–IX. Tf.

$2n = 32$ (extra fines)

Pěstuje se zřídka pro ozdobu v zahradách a jen zcela výjimečně zplaňuje. V ČR nalezena jednou na železničním náspu v Brně–Obřanech (F. SCHUR 1870; SCHUR Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 15/2: 74, 1877). Původní ve v. Středozeří (popsána z ostrova Chios).

Poznámka 1: Poměrně zřídka se pěstuje jako okrasná letnička *Malcolmia bicolor* BOISS. et HELDR. in BOISS. Diagn. Pl. Orient. Nov. 1/6: 10, 1846–1847, večernička dvoubarvá. Vzhledem se podobá večerničce přímořské, má však korunní lístky 6–11 mm dl. s čepelí v dol. třetině (při nehtu) bělavou až citrónově žlutou, šešule 10–30 (–40) mm dl. Původní v Řecku a j. Albánii.

Poznámka 2: *Malcolmia illyrica* HAYEK Denkschr. Kais. Akad. Wiss., cl. math.-natur., 94: 150, 1917, večernička illyrská, mající dol. květy v květenství v paždí listenů, byla dříve vzácně pěstována (Mnichovo Hradiště). Původem je z jz. části Balkánského poloostrova; další pěstování či zplaňování není pravděpodobné.

Poznámka 3: V Brně–městě byla nalezena jako nevýznamný efemerofyt *Strigosella africana* (L.) BOTSCH. (V. KRIST 1935, BRNU; KRIST Sborn. Přírod. Klubu Brno 23: 57, 1940). Do rodu *Strigosella* BOISS. (*Strigosella* BOISSIER Diagn. Pl. Orient. Nov., ser. 2, 3/1: 22, 1853) patří jednoleté byliny s jednoduchými, vidličnatými i rozvětvenými chlupy mající celistvé listy, hroznovitá květenství bez listenů, vnitřní kališní lístky na bázi nevyduté, nitky vnitřních tyčinek často párovitě až do poloviny srostlé, oblé i čtyřhranné, rovné nebo stočené šešule. *Strigosella africana* (L.) BOTSCH., drsnatka africká [*Strigosella africana* (LINNAEUS) BOTSCHANTZEV Bot. Ž. 57: 1038, 1972. – Syn.: *Hesperis africana* L. Sp. Pl. 663, 1753. – *Malcolmia africana* (L.) R. BR. in AITON Hort. Kew., ed. 2, 4: 121], je (5–) 16–28 (–40) cm vys., od báze větvená bylina mající korunní lístky úzce obvejčité až obvejčité, 5–8 mm dl., vínově červené, šešule čtyřhranné (7–) 20–40 (–60) mm dl., drsně chlupaté, semena 1,0–1,6 mm dl., 0,5–0,8 mm šir. ($2n = 14, 28$, extra fines). Je původní v jv. Evropě, z. Asii a sz. Africe; ve stř. a sz. Evropě zřídka zplaňuje; častěji byla sbírána na Slovensku na písčitých půdách v okolí Bratislavy, Komárna a Čenkova. (Tab. 10/2)

10. *Cheiranthus* L. – chejř*)

Cheiranthus LINNAEUS Sp. Pl. 661, 1753.

Lit.: WEITSTEIN R. (1889): Die Gattungen *Erysimum* und *Cheiranthus*. Ein Beitrag zur Systematik der Cruciferen. Österr. Bot. Z. 39: 243–247, 281–284 et 327–330.

Dvouleté až vytrvalé byliny i polokeře s větvenovitými, zřídka hvězdovitými 3–4ramennými chlupy. Kořen větvenovitý. Lodyha nevětvená i větvená, hranatá, plná. Listy přízemní a dol. řapíkaté, stř. a hor. přisedlé, celistvé; myrosinové buňky bez chlorofylu, při lýkové části cévních svazků. Květenství hroznovitá, bez listenů. Květy velké; kališní lístky přímé, kopinaté až úzce kopinaté, vnitřní na bázi vakovitě vyduté; korunní lístky šir. obvejčité až obvejčité, náhle v dl. nehet zúžené, hustě žilkované, žluté, oranžové až hnědé; transversální nektaria ve tvaru souvislého nebo po jedné straně otevřeného prstence, mediální chybějí; blizna hluboce dvoulaločná, čnělka 2–0 mm dl. Plody šešule se hřbetu stlačené, chlopně s vyniklou stř. žilkou. Semena v pouzdrech jednořadá až skoro dvouřadá, ploše elipsoidní, s lemem; osemení hladké, při navlhčení neslizovatí nebo jen málo slizovatí, hnědé; klíček šikmo hřbetokořenný až bokokořenný. – Asi 10 druhů převážně ve Středozeří. – Protandr. Entomogam. Alogam., ale též Autogam.

1. *Cheiranthus cheiri* L. – chejř vonný

Tab. 12/1

Cheiranthus cheiri LINNAEUS Sp. Pl. 661, 1753. – Syn.: *Erysimum cheiri* (L.) CRANTZ Cl. Crucif. 116, 1769.

Vytrvalé byliny na všech orgánech i na šešulích s hustými přítisklými větvenovitými a hvězdovitými chlupy. Lodyha přímá nebo vystoupavá, (20–) 25–60 (–70) cm vys., hustě olistěná, na bázi dřevnatějící. Listy úzce eliptické až podlouhlé,

celokrajné až oddáleně drobně zubaté, přízemní a dol. 3,5–9,0 cm dl., s řapíky až 3 cm dl., stř. a hor. znenáhla zúženou bázi přisedlé. Hrozen až 60květý, větvený. Kališní lístky 8–13 mm dl.; korunní lístky 11–17 mm dl., čepel 8–14 mm šir., na vrcholu zaokrouhlená, řidčeji mělce vykrojená, okrově žlutá, žlutooranžová, rezavě až tmavě hnědá. Plodní stopky přímé až odstálé, 4–14 mm dl.; šešule (23–) 25–60 (–95) mm dl., 2–3

*) Zpracoval F. Dvořák

Tab. 12: 1 *Cheiranthus cheiri*. – 2 *Matthiola incana*, 2a – květenství plnokvětého kultivaru. – 3 *M. longipetala* subsp. *bicornis*, plod.

(-4) mm šir., rovné až slabě zakřivené. Semen v šešuli 10-50, 2,2-3,4 mm dl., 1,6-2,0 mm šir., rezavě hnědá, lem na hřbetní straně asi 0,5 mm šir. V-VI. Chf.

2n = 14 (extra fines)

Pochází patrně z v. Středozeří. Dostí často se pěstuje v zahradách a v parcích pro velká květenství. Velmi zřídka zplaňuje (např. v Litoměřicích, ANKERT Mitth. Nordböh. Exc. - Clubs 23: 282,

1900). Je známo mnoho kultivarů rozdělovaných pro praktické účely do dvou skupin: s hroznem květů 60-70 cm dl. nebo s větveným hroznem 25-30 cm dl. V obou skupinách byly vyšlechtěny i plnokvěté kultivary.

V rodu *Cheiranthus* se vyskytují kardiotonické glykosidy.

Poznámka: Pod jménem *Cheiranthus* sp. jsou v zahradních kulturách někdy pěstovány druhy rodu *Erysimum*.

11. *Matthiola* R. BR. - fiala*)

Matthiola R. BROWN in AITON Hort. Kew., ed. 2, 4: 119, 1812 emend. SPRENGEL Anleit. Kenntn. Gew., ed. 2, 2: 714, 1818, nom. cons. - Syn.: *Leucojum* ADANSON Fam. Pl. 2: 418, 1763, nom. illeg. - *Mathiolaria* CHEVALL. Fl. Gén. Env. Paris 2: 910, 1827.

Lit.: CONTI P. (1900): Les espèces du genre *Matthiola*. Mém. Herb. Boiss. 1/18: 1-86. - BONSTEDT C. (1931): *Matthiola* R. BR. Levkoje. In: BONSTEDT C. [red.], Pareys Blumengärtneri 1: 642-644. Berlin.

Jednoleté až dvouleté byliny s vidličnatými, rozvětvenými, jednořadě vícebuněčnými žláznatými chlupy, někdy i se žláznatými emergencemi. Hlavní kořen dl., postranní tenké. Lodyha přímá, nevětvená nebo větvená, oblá, plná. Listy řapíkaté až ± přisedlé, celistvé nebo zpeřeně členěné; myrosinové buňky bez chlorofylu, při lýkové části cévních svazků. Hrozny bez listenů. Květy velké, silně vonné; kališní lístky přímé, vejčité až kopinaté, vnitřní na bázi vakovitě vyduté; korunní lístky dl. nehetnaté s čepelí šir. až úzce obvejčitou, hustě žilkovanou, fialovou, červenou, bílou i žlutavou; nitky vnitřních tyčinek volné, rozšiřující se k bázi; prašníky válcovité, na vrcholu dl. zašpičatělé, žluté; nektaria transverzální, ve tvaru prstence; blizna hluboce dvoualocná s oběma laloky k sobě přiloženými, na krátké čnělce nebo až přisedlá. Plody oblé nebo se hřbetu ± stlačené šešule, u některých druhů na vrcholu (pod bliznou) s růžkovitými výrůstky, chlopně s vyniklou stř. žilkou. Semena v pouzdrech jednořadá, ploše elipsoidní, s lemem; osemení hladké, při navlhčení neslizovatí, hnědé; klíček bokokohenný. - Asi 37 druhů ve v. Středozeří a v jz. Asii. - Protandr. Entomogam. Alogam.

1a Plodní stopky (3-) 7-10 (-25) mm dl.; na vrcholu šešule nejsou růžkovité výrůstky . . . . .

. . . . . 1. *M. incana*

b Plodní stopky 2-3 mm dl.; na vrcholu šešule (1-) 2-10 mm dl. růžkovité výrůstky . . . . .

. . . . . 2. *M. longipetala*

1. *Matthiola incana* (L.) R. BR. - fiala šedivá Tab. 12/2

Matthiola incana (LINNAEUS) R. BROWN in AITON Hort. Kew., ed. 2, 4: 119, 1812. - Syn.: *Cheiranthus incanus* L. Sp. Pl. 662, 1753. - *C. annuus* L. Sp. Pl. 662, 1753. - *Hesperis violaria* LAM. Encycl. Méth. Bot. 3: 323, 1789, nom. illeg.

Exsikáty: Extra fines: DÖRFLER Fl. Aegea, no 138.

Jednoleté až dvouleté, šedě plstnaté až olysalé byliny. Lodyha (20-) 25-70 (-100) cm vys., na bázi dřevnatějící, chlupatá až lysá. Listy celistvé, obkopinaté až úzce obkopinaté, na vrcholu zpravidla tupé, celokrajné i chobotnaté, šedě plstnaté s vidličnatými, rozvětvenými i krátkými jednořadě vícebuněčnými žláznatými chlupy, zřídka téměř lysé; dol. řapíkaté, 5-10 (-15) cm dl., 5-22 mm šir.; stř. a hor. znenáhla zúženou bázi přisedlé. Hrozen (někdy větvený) za květu postupně se prodlužující. Květy se silnou vanilkovou vůní; kališní lístky 9-13 (-15) mm dl., šedě plstnaté, zřídka lysé; korunní lístky 20-30 mm dl., s čepelí

šir. obvejčitou až obvejčitou, 4-12 mm šir., fialovou, purpurovou, červenou, růžovou nebo bílou; prašníky 3-4 mm dl. Plodní stopky přímé až přímo odstálé, (3-) 7-10 (-25) mm dl., zpravidla šedě chlupaté, zřídka lysé; šešule se hřbetu stlačené, 4,5-10,0 (-16,0) cm dl., 3-5 mm šir., bez růžkovitých výrůstků. Semen v šešuli 40-60, 1,8-3,0 mm dl., 1,8-2,5 mm šir., olivově až kaštanově hnědá, u kultivarů i žlutá a zelená, lem 0,1-0,7 mm šir., bělavý až šafránově oranžový. IV-X. Hkf, Tf.

2n = 14 (extra fines)

Variabilita: V ČR pouze subsp. *incana*, fiala šedivá pravá, což jsou šedě plstnaté až olysalé byliny s dol. listy 5-22 mm šir. *Matthiola incana* subsp. *rupestris* (RAFIN.) NYMAN, do níž jsou zahrnovány byliny olysalé až roztr. chlupaté s dol. listy 25-40 mm šir., rostoucí v j. Itálii a na Sicílii, nebyla v ČR zjištěna.

Původní na Kanárských ostrovech a ve Středozeří; hojně pěstovaná a velmi zřídka přechodně

*) Zpracoval F. Dvořák